

ARTEA
ZIENTZIA
EKONOMIA
IKUSKIZUNAK

ARTEA

HASIER ETXEBERRIA

ARTISTAREN MISERIA

Artearen euskal merkaturia, hutsaren hurrengoa ere ez da. Oraindik ere misterio bat da niretzat artistek nola ateratzen duten bizimodua, nola hazten dituzten seme-alabak, nola ordaintzen duten argia.

Jakinekua da arte-galeriek, saltzen duten artelan bakoitzaren salmenta-kopurutik, %40, 50 edo 60 jasotzen dutela normalean. Baita hortik gora joaten direla ere. Garraioak, asaguruak, aretoa, publizitatea, harremanak... horietxek izaten dira galeristen lanak. Ordaina, ostera, esandakoa, salmentaren erdia, gutxi gorabehera.

Politika komertzial hau, leku guztietako artista gehienekin ematen da, hala ezagunekin nola artista berrieekin ere. Tapietak edo Txillidak, halaxe jokutzen dute beraien galerista eta

ordezkari ospetsuekin. Lehenengo aldiz erakusten duen artistak ere, halatsu. Irabazi urria dirudi honek artistarentzat. Obra sortu eta burutu ondoren, salmentaren erdia soilik.

Baina hala ere, saldu ezinean dabilta gure artista gehienak. Arte-merkatuak izandako beherakada nabarmenak, are gehiago astindu ditu artetegileak. Euskal Herrian, gainera, ez omen da ia artelanik erosten. Instituzio apur batzuk, heriotzaren atarian dauden artista kontsagratuen lanak bakarrik erosten dituzte. Saldu nahi bada, kanpora joan behar, beraz.

Gure eskultore ospetsuenetako batek, halaxe egin du azken urte hauetan eta Espainiako galeria handietan jo izan ditu ateak, kax, kax. Nola edo hala, pare bat erakusketa antolatu dituzte bere azken lanekin.

Tira hemendik eta tira handik, izen handiko galeriatan bi pieza saldu zituen azkenean, bata Madrilen eta besteaartzelona. Hau poza! Hau zoriona! Beste pixkatean aurrera egiteko moduan geratu da gure eskultorea.

Baina eguna joan eta eguna etorri, sosik ez du ikusi oraindik gure artistak. Denbora aurrera doa, bi urte ere iragan dira orduandik hona, baina dirurik ez. Eta okerragoa dena, kobratzeko esperantzarik ere ez.

Hemendik eta handik aztarna bila hasi da gure eskultorea. Erosleak nortzuk diren jakin nahi du berak. Galeriarik ordaindu ote dioten jakin behar du. Eta bai, baietz, aspaldi ordaindu zutela beraiek.

Baina tristurak ez dira hor bukatzen. Erosleak nongoak diren ere jakin du eskultoreak. Euskal Herrikoak ziren. Kanpoan bakarrik erosten duten horietakoak. Ederra atarramen-
dua!

Euskal Herrian sortu eta egin, Euskal Herrian erosi, baina irabazi guztia kanpoan. Mixeria latza horratik hemengo arte merkatuarena. □

NORTASUN-AGIRIRIK GABE

Arte-kontutan, beste arlo askotan bezalaxe, ditxosozko N.A.N.a galduta gabiltzala iradoki zion Sebastian Holmesek Patxi Watson bere lagunari, azken *Jakin*-en argitaratutako eskutitz batean. Ez zitzaion arrazoirik falta. *Zerk bihurtzen du*

artelan bat Euskal? horixe zen milioi bat dolarretako galdera, eta erantzuna aidean dago oraindik, nahi duenarentzat.

Bat baino gehiago haserretu egin da Holmesen gutun ikonoklasta harekin, baina, oinarrian, erantzunik ez dago. Ezerk ez du euskaltasunik gehitzen benetako artelan batean: ez sentipenak, ez iraganaren ezagutzak, ez hizkuntzaren erabilerak, ez jaioterriak, ez bizilekuak, ez desio politiko, etiko edo estetikoak. Euskaltasunaren kontua Artegintzan, etiketa komertziala edo ez-komertziala baizik ez da. Merkatuaren araberako estrategia baten ondorioa. Ez besterik.

Baina ez gara gu kinkan gabiltzan bakarrak. Espainiak ere bi ordezkari bidali ditu aurtengo Veneziako Biurterokora. Ustez Espainia osoko arttegintzaren ordezkari gertatu behar dutenak. Bata kataluniarra da erroetaraino, artegintza informalaren ekialdeko eredu zoragarria: Antoni Tapies. Bigarrena, Madrilgo kosmopolitismoan aberria aurkitu duen euskal hiritarra da. Artista dotorea bera: Cristina Iglesias eskulturgilea.

Biek gusto handiz jaso dute ordezkari-tza horretarako izendapena. Tapiesek uzta batzeko garaia du. Cristinak, ordea, oraindik ere hazia ereitekoa. Bi-biek dute arrakasta ziurra Espainiako komunikabide eta inguru artistikoetan. Zer dira, ordea, beraien lanak? Katalanak? Vascoak? Espainolak? Zernolako ñabardura edo arnasatan ikus liteke halako aztamarik?

Literatura, antzerkia, zinema eta *hizkuntza bera tresna duten disziplina artistikoetan* ez da zalantzarik: euskaraz egindakoa Euskal da eta erdaraz eginikoa ez da Euskal. Baina zer gertatzen da Arte Plastikoetan? Zer gertatzen da *hizkuntza propioa duten artebideak* hautatzen direnean? Non-zertan geratzen da jatorria? Paisaien errepresentazioan? Argiaren hautaketan? Erabilitako materialeetan? Ala, artistaren barnesentipenean?

Benetako arttegintzak ez du behar inolako N.A.N.aren bermerik. □

KARNET-PILOA BOLTSIKOAN

Artegile ez baina artezale diren batzuek, osterara, boltsikoa karnet ugariz beteta dute. Lotsarik gabe agertzen dituztenak gainera. Cosme Maria de Barañano da horietako bat.

Txartelagiri ugari ditu gizon honek: artezale eskisitoarena, Txillidaren miresle apartenarena, Guggenheim aholku bat zor-dearena, katalogogile bikainarena, erakusketa-antolatzailearena, Reina Sofian bigarren izandakoarena (Euskal Arteko fondoan Oteizaren lan bat bera egotea debekatu zuenarena), kosmopolitarena, Juaristi eta Duranarekin batera liburugintzan eta kokteletan ibiltzeko balio duena, eta abar, eta abar.

Beste txartel bat irabazi du, gainera, oraintsu. Zalantzak ditut, ordea, zerena ote den ziurtagiria. Ez dakit seguru, kezkatuarena ote den txartel berria ala ezjakitunarena ala minduarena. Bere herritar «aldeanoez» gogaiturik, eredu New Yorken eta Munichen bilatzen duenarena edo, norena.

Gauza zera da, *Argia* astekarian esandakoaren arabera, Guggenheim dela eta kexa egin dugunok, (laurehundik gora), bertako organigraman sartu gabekoak garelako egin omen dugu zarata. Tontoa ala harroa, ez dakit, baina ausarta behintzat bai. Alajainkoa! □

ALEA JACTA EST

Eta Guggenheim aipatu dugunez, gogora dezagun aurtengo urrian hasiko direla Frank Gehryren etxea eraikitzeko lanak. Bilboren irudia aldaraziko omen du edifizio honek 1997ko udan amaitzen denean. Hasi baino lehen, eta 1992ko otsailaren 27an esandakoaren arabera, urtebete atzeratu da proiektuaren bukaera.

Guggenheim Museoa Bilborentzat edukiko duen garrantziak ez dauka ezberrik. Haatik gertatzen da harrigarri Bilboko Udaletxea Guggenheim Kontsortzio Nagusitik kanpo geratzea eta Eusko Jaurlaritza eta Bizkaiko Diputazioaren esku lagatzea hiriarentzat arnasa berri izango den proiektu hau. Agian finantzabiderik ez duelako gertatuko zen Udaletxeak solairua baidzik ez jartzea, eta ondorioz, erabakigune gorenetik kanpo geratzea.

Gogora ditzagun oinarrizko zenbaki eta kopuruak:

- Udaletxeak 40.000 metro karratuko solairua jarriko du, Campa de los Ingleses deritzan toki horretan.
- Diputazioak eta Jaurlaritzak eraikuntza guztia ordaindu beharko dute (20 mila milioi) eta gainera bi mila milioi eman

beharko dizkiote Guggenheim fundazioari bere izena erabili, artebilduma erakutsi eta asesoretza emateagatik. (Mila milioi eman zaizkie jada).

- Eta azkenez, ustiaketa-gastuak ere (500 milioi inguru) iturri beretik ordainduko dira, hau da, diru publikotik.

Hala ere, norbaitek segimendua egiteko gogorik badauka, hara hemen datozen urteetan egiteko moduko ikerketa bi: konkurtsoen publikotasuna lupaz begiratu eta enpresa kontratatuak (aholkaritzea, arkitektura, eraikuntza, segurtasuna, ustiaketa, publizitatea...) noren eskutan geratzen diren jakin.

Ez nuke gaiztoa gertatu nahi, baina apustu egingo nioke edozeini, alderdi ren batek eta bere inguruko zenbait enpresa sate litek, etekin dezentea aterako dutela guzti honetatik.

Museoan inguruko kontuak gardentasunik gabe eraman izana egotzi izan zaio behin baino gehiagotan Arregi jaunari. Zerbakiak poliki-poliki ari dira agertzen baina Museoaren benetako eduki artistikoa zein izango den ez da oraindik erabat azaldu. Heren bat, erakusketa mugikor batek osatuko omen du, Guggenheim fundazio beraren fondoetatik hartuta. Bigarren heren batean, mende-hasierako eta Mundu Gerren osteko pinturak eta eskulturgintzak osatuko omen dute. Azkenengo herena, erabaki gabeko zortzi artista espainiarrek beteko omen.

Argibide gehiago ematen ez den bitartean, zaila da erakusketen kalitateari buruz hitz egitea. Hala ere, Txillida bertan izango dela badakigu. Bidezkoa da hori. Abangoardiek ere ordezkari bikainak edukiko dituzte: Picasso, Brancusi, Mondrian, Malevitx, Giacometti... Proposamen berri eta ausartagoak ere ikusi ahal izango ditugu: Warhol, Nauman, Serra... Baina aidean dagoen kontua beste bat da: Euskal Herrian egiten den artea munduratzan lagunduko al du Museo honek? Nola? Zein bidetatik?

Ikusi egin behar.□

JAINKOAREKIN BAZKALDU NUENEOA

Existe Dios al Noroeste liburua irakurri duen edozein euskal agnostikok eta ateok ere badaki, bi Jainko behintzat badi-rela gure paraje hauetan. Bata betikoa da, zerutiarra, legenda

judu-kristauaren arabera mundu hau sei egunetan sortu ondoren zarpigarrenean atsedean hartu zuena. Bestea, ordea, aipatu poema-liburu berorren egilea da, legendako Jainkoari aurrez aurre hitz egiten diona eta hura bezain bakarrik dagoena. Atsedeen hartu gabe, berean segitzen duena.

Lehenago batean mano a mano bazkaldu nuen berarekin. Aspalditik nengibilen segika non eta noiz geratu ezinik. (Jakinekkoa da Jainko guztiak oso lanpetuta bizi direla sorkuntzako akatsak errepasatzen eta konpontzen). Aitzaki bikaina nuen ordea: biolentziarako egiten zuen dei prentsan agertutako bere azken gutunean. Ekintza armatuak eskatzen zituen baldin eta Guggenheim afera konpondu nahi bazen. Bere ustetan astakeria, kultur agresioa eta Baskdisney den proiekttoa, Lemoiz kasuaren parean jarri zuen, bere milagarren isilaldia supitoan hautsiz.

Ez nezakeen halako proposamen jainkotiarrik onar. Lehendik ere ederki asetuta gaude odol gorriaren bainuaz. Ezin nuen onartu. Ezta intelektualki ere. Beraz, galdera bat neukan berarentzat: Arregi eta Guggenheim fundazioko Zuzendari Nagusia ti robatez erahilak ikusteak poztuko ote zuenentz galdetu nahi nion gordinki. Herriari zernolako aurrerapena ekarriko liokeen horrek. Zein dinamikatan sartuko ote ginen berak argitaratutako hitzei kasu eginez gero.

Bai galdetu eta baita erantzun ere. Arraioa! □

ZIENTZIA

ALFONTSO MARTINEZ LIZARDUIKOA

GIZAKI AURREHISTORIKOEN KLONAZIOAZ

Gizakumearen aurrehistoria aztertzen duten paleoantropologo, genetista, eta beste zientzilari askok ez dute erraz ahaztuko 1991ko iraila. Data horretan Ti roleko mendietan barrena zebilen bikote alemaniar batek, Similaun deritzon muga italoaustriararen, gizakume aurrehistoriko bat guztiz jeltaturik eta